

2. IL-GORBOĠ (GHAMLIETU)

Karmenu Pace

Fl-aħħar artiklu li kont ktibt dwar il-gorboġ kont għidt li l-griebeġ jagħmlu parti mill-ambjent rurali tan-naħat t'isfel ta' Malta daqskemm il-giren huma parti ntegrali mill-ambjent rurali tan-naħat ta' fuq ta' Malta. Jiena nemmen li l-gorboġ għandu jsib postu bħala wirt arkitettoniku popolari bħalma sabet postha l-girna speċjalment bil-publikazzjoni tal-ktieb famuz ta' Patri Mikiel Fsadni fuq is-sugġett.

Fl-ewwel kitba tiegħi jiena ppruvajt inressaq l-argument li l-bini tal-giren in-naħa ta' fuq ta' Malta minn banda u l-bini tal-griebeġ fin-naħa t'isfel ta' Malta mill-banda l-oħra, seħħ l-iktar minhabba l-kwalita' differenti ta' blat li jezisti fiż-żewġ bnadi. Fin-naħa ta' fuq, jiġifieri minn Had-Dingli u l-Imġarr 'l hemm sal-Mellieħa u l-Marfa, insibu ħafna qawwi. Filwaqt li fin-naħat t'isfel, jiġifieri mis-Siġġiewi u l-Qrendi lejn Hal-Għaxaq u Birzebbuġa nsibu l-ġebbla tal-franka. Id-differenza kbira hi li l-ġebbla tal-franka hija ratba u tinħadem b'tali mod li tista' tfassal ix-xorok minnha filwaqt li l-ġebbla tal-qawwi hija iebes u minnha tista' toħroġ kapitelli imma dawn iridu jkunu ta' ħxuna mill-inqas d-doppju ta' xriek u għalhekk ħafna itqal. Barra minn hekk fejn hemm il-franka ħafna drabi fl-uċuh naturali ssib l-qxur li jistgħu jintrefgħu u jaqdu l-funzjoni ta'

xriek għat-tisqifa. Imma l-qawwi ma jagħmilx qxur kbar għax normalment il-blat ikun shih. Dan kollu għandu x'jaqsam għax il-bidwi meta kien jeħtieġlu jibni dik l-istruttura fejn jista' jistkenn jew jaħzen xi haġa, kien jinqeda bil-materjal li kien isib fin-natura madwaru u l-eqreb tiegħu. Għalhekk, kif naħsibha jiena, l-bdiewa tan-naħa ta' fuq għamlu użu mill-ġebel li jinsab komunement fix-xaġri bħal fl-inħawi tal-Mellieħa u vvintaw il-metodu tal-ħitan imkillbin (ġebbla ħierġa 'l barra mill-oħra, bħall-kileb) biex jirnexxilhom idejqu l-wisgħa tal-binja sa ma jaslu sat-tisqifa u mbaġhad jagħlqu permezz ta' xi qoxra jew tnejn blat. Fin-naħa t'isfel ta' Malta li hi magħrufa għall-franka kien hemm is-sengħa tal-qutgħ tal-blat, li minnu jfasslu l-knatan u joforqu x-xorok. Kienu jkissru l-blat biex ifasslu l-għelieqi. U ħafna drabi minn dan it-tkissir tal-blat kienu jibnu l-ħitan tal-gorboġ li għal kuntrarju tal-girna fil-biċċa l-kbira tagħhom jitolgħu dritti. Imbaġhad it-tisqifa kienet issir jew minn xi qiegħan kbar jew qxur tal-blat kbir li kienu jlaħħqu minn ħajt għall-ieħor tal-gorboġ jew inkellha minn xorok maħduma. Dawk it-tisqifiet l-iktar antiki nsibhom bix-xorok mfassla minn blat naturali bla ma jkunu bil-wiċċ mingur, filwaqt li dawk iktar riċenti kienu jkunu maqtugħa iktar bis-sengħa u jintuza l-mannarett biex jaqilgħulhom l-wiċċ lixx bħal dawk li nafu aħna llum fid-djar ta' 'l fuq minn ħamsin sena ilu.

Imma anke hawnhekk wiehed ma jridx jaħseb li kien hemm xi għamla fissa, xi pjanta mfassla jew xi prototip li kulhadd kellu jimitah u jibni bħalu bħalma kien ġara f'ħafna bini "modern" tas-sittinijiet u s-sebghinijiet. Il-gorboġ kien jinbena ħafna drabi mill-bidwi, sid il-għalqa nnifsu.

Kien jibnih għall-bżonnijiet tiegħu, skont ix-xeħta ta' l-art, u l-qagħda fejn ikun se jibnih. U għalhekk bħal fil-każ tal-giren, insibu diversi għamliet ta' griebeġ, wiehed mhux bħall-ieħor, li minnhom wiehed jista' jidhergħo dawk li jixxiebh u jidhergħo f'kategoriji. Ngħidu aħna hemm dawk li huma mibnija mdahħla fil-ħajt tas-sejjeħ innifsu b'tali mod li minn fuqhom tkun għaddeja għalqa oħra. Dawn issibhom mibnija fejn l-blat huwa wieqaf u l-għelieqi mtarrġa. Hemm griebeġ oħra li bnewhom għax-xeħta tal-ħajt li jkun jifred ħabel minn ieħor. Dawn ikunu jserrħu mal-ħajt lejn ix-xellug jew lejn il-lemin tagħhom u għalhekk jiena laqqamthom "imġennbin". Hemm dawk imbaġhad li l-bidwi bniehom sewwasew fl-għafsa bejn ħajt u ieħor ta' l-għalqa, ezatt f'xi rokna. Dawn ikunu imqabbdin minn ħajt għall-ieħor bħal trianglu. Dawn laqqamthom "maqrut" u ma tantx issib ħafna minnhom. Inqas u inqas ma ssib mill-kategorija li jien sejjaħtilhom "mekkuk" u "imqammin". Tal-ewwel għax huma mibnija fil-wisgħa tal-ħajt tas-sejjeħ bejn għalqa u oħra (jisseyjaħ ukoll "katina") u tat-tieni għax ikollhom il-faċċata tagħhom mfassla nofs qamar. Imbaġhad hemm dawk numerużi tal-kategorija li daharhom biss iserrah mal-ħajt tas-sejjeħ li jkun għaddej fuq wara. Imma s-sabih ta' kull gorboġ huwa li kull wiehed huwa personalizzat u għandu r-ruħ tiegħu. Min bid-dahla baxxa u oħrajn bid-dahla għolja. Min bit-tawwala u oħrajn b'xejn. Min bil-faċċata tad-dobblu u min b'tas-singlu. Min mibni bil-ġebel naturali tax-xaġri u min mill-ġebel maħdum. Min bit-tisqifa mill-qiegħan u min bix-xorok. Min għandu t-tisqifa sserrah fuq il-

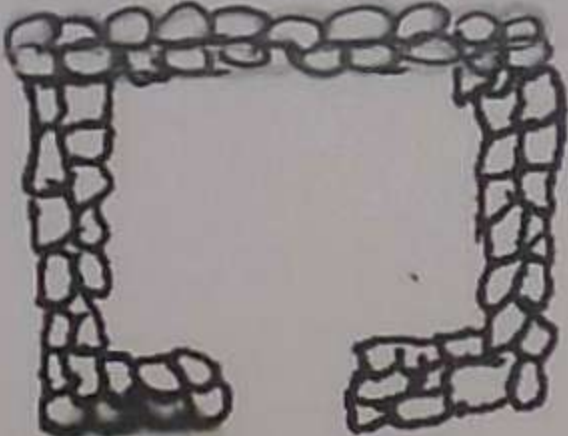
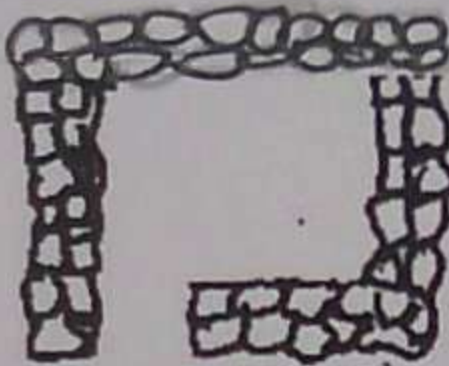
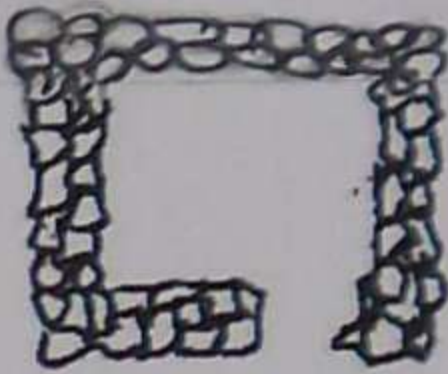
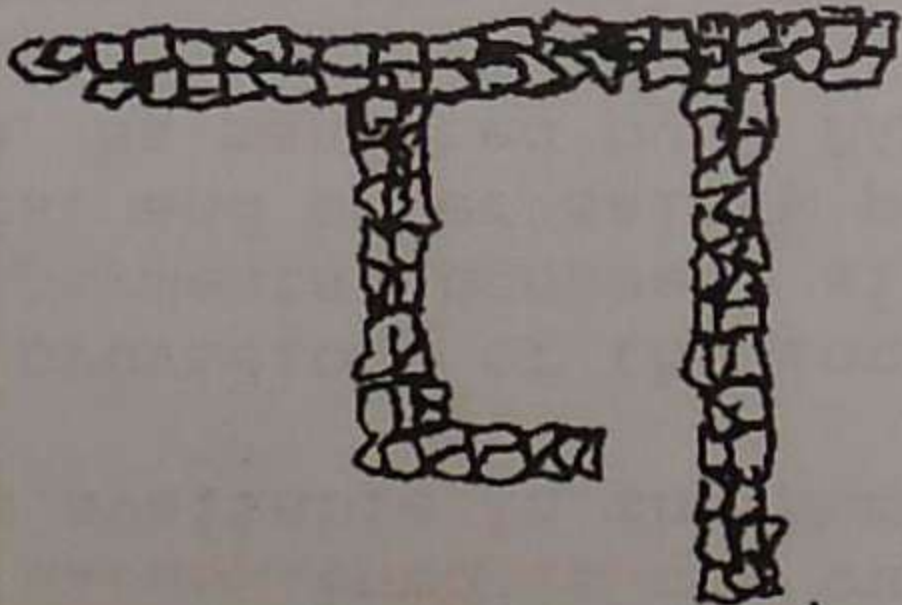
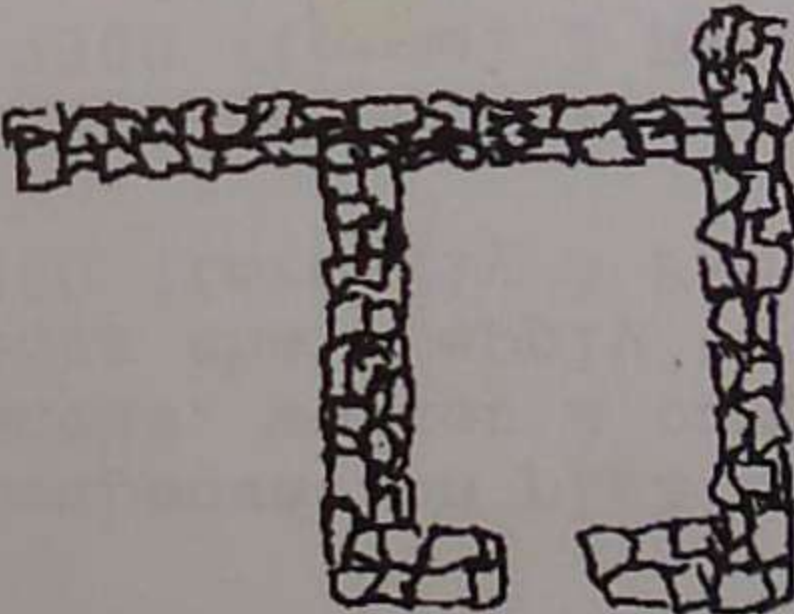

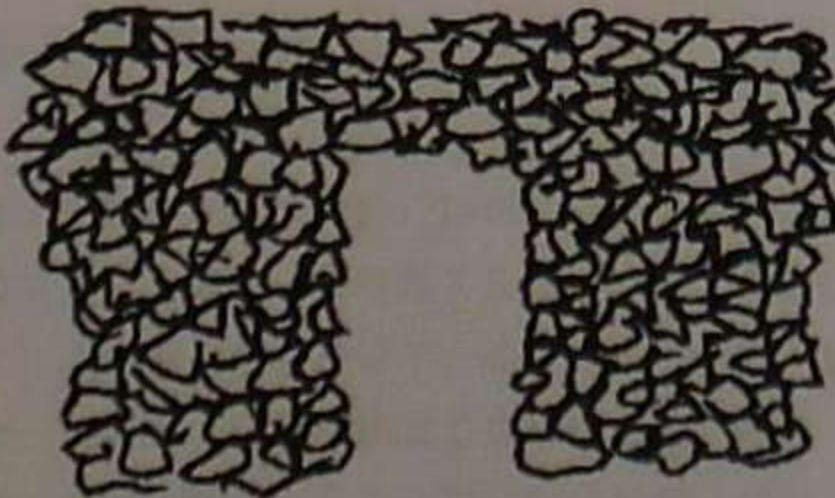
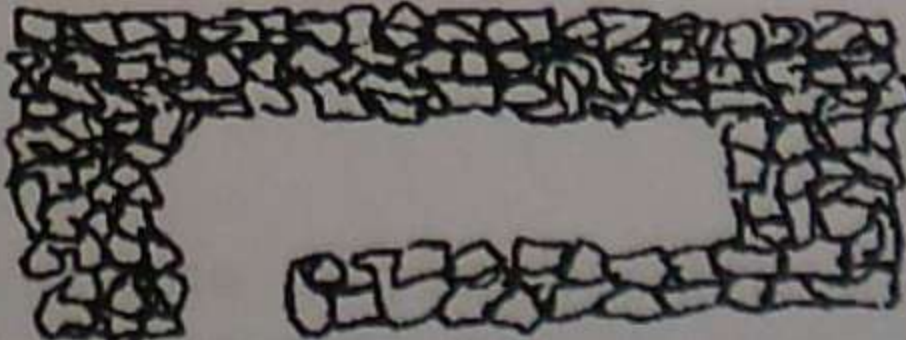
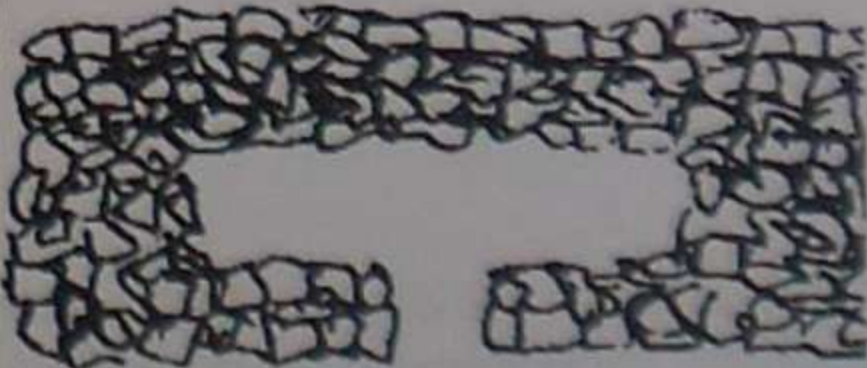
kileb fuq naha wahda jew fuq iż-żewġ nahat u min bix-xorok iwasslu minn tarf s'iehor. Min bis-saqaf ikkupplat minn barra u minn bis-saqaf ċatt. Min baxx u min għoli. Dawn id-differenzi fihom studju ta' tqabbil fihom infushom u aktarx li minn dawn id-differenzi wiehed ikun jista' jasal ukoll biex jifred dawk li huma antiki minn dawk li nbnew eqreb lejn żmienna.

Issa hawn taht se nġib għad ta' disinji li juru l-għamliet ewlenin

ta' griebeg li sibt jiena f'dawn l-ahhar sentejn. L-għadd tagħhom kien madwar mija u għadni nsib xi wiehed 'l hemm u 'l hawn kultant bla hsieb waqt li nkun nimrah qalb l-għelieq jew ghax nistaqsi xi bidwi. Dawn l-għamliet differenti għarthom mill-inhawi kollha ta' Malta u Għawdex fejn jinstabu dawn il-binjiet. Fil-faqar, is-semplicita' u s-satra tagħhom dawn l-griebeg joħorġu mimlija għana u nteress. Hafna minnhom tant huma mibnija bla pompa u zina

ta' xejn, tant huma mfillsati tajjeb fl-ambjent ta' madwarhom, li tghaddi minn hdejhom u ma tindunax bihom. U jien għalija dan hu l-gmiel tagħhom. Is-sbuħija fis-semplicita'. Jaqdu dmirhom hafna drabi bla ma jagħtu fl-għajn. Huma rifless u espressjoni tar-ruħ u l-karattru kiebi u umli tal-bidwi biežel Malti u Għawdxi.

© Karmenu Pace

 <p>Gorboġ maqtugh ghalih bid-dahla fin-nofs.</p>	 <p>Maqtugh ghalih bid-dahla mal-ġenb tax-xellug.</p>	 <p>Maqtugh ghalih bid-dahla lejn il-lemin.</p>
 <p>Imġenneb bid-dahla dritta mal-hajt tal-lemin.</p>	 <p>Imġenneb bid-dahla f'nofs il-faċċata.</p>	 <p>Gorboġ b'dahla daharha mal-hajt.</p>
 <p>Gorboġ mibni kollu ġol-hajt.</p>	 <p>Garboġ ġol-hajt bid-dahla lejn ix-xellug.</p>	 <p>Gorboġ ġol-hajt bid-dahla fin-nofs.</p>

**Gorbo imrekken bid-
dahla f nofs il-fa ata
mqammra.**

**Gorbo maqrut bid
da la fln-nofs.**

**Gorbo nofs tond
dahla fin-nofs.**

**Gorbo mekkuk f nofs
katina bid-dahla fit-tarf**

**Gorbo mekkuk f nofs
katina b'da la ghall-habel
ta' fuq u ohra ghall-habel
t'isfel.**

**Gorbo imgenneb
b'dahla quddiem u ohra
wara.**

**Gorbo ghat-tond, rari
hafna, mibni o hajt
wiesa'.**

**Gorbo bi grejbe o
fih, mibni o hajt wiesa'**

**Gorbo maqsum fi
tnejn.**

**Gobo doppju, wiehed
fuq u iehor Isfel.**

Gorbo o gorbo

**Tlett Igriebe ,
wiehed minnhom
b' ew dahliet.**